

Organizacja polskich szkół naukowych z zakresu otorynolaryngologii

Organization of polish scientific school of otorhinolaryngology

Joanna Sułkowska¹

¹ Instytut Nauk o Zdrowiu, Społeczna Akademia Nauk w Łodzi

¹ Institute of Health Sciences, University of Social Sciences, Lodz, Poland

Streszczenie

Celem artykułu jest analiza rozwoju polskich szkół naukowych otorynolaryngologii, począwszy od ich powstania aż po czasy współczesne. Na przestrzeni ostatnich dwustu lat otorynolaryngologia jako specjalność lekarska ukształtowała swój własny paradygmat, co znalazło odzwierciedlenie w rozwoju szkół naukowych, które zajmują znaczące miejsce na mapie polskiej ochrony zdrowia, dydaktyki medycznej oraz dorobku intelektualnego. Przyszłość to niewiadoma związana ze zmianami w organizacji ośrodków naukowych i edukacyjnych oraz polskiego lecznictwa.

Słowa kluczowe

otorynolaryngologia, historia, szkoła naukowa

Abstract

The aim of the article is to analyze the development of Polish scientific schools of otorhinolaryngology from their inception to the present day. Over the last two years as a medical specialty otorhinolaryngology formed its own paradigm, which was reflected in the development of scientific schools, which occupy a significant place on the map Polish health care, medical training and intellectual output. The future is unknown, associated with changes in the organization of science centers and educational and Polish treatment.

Key words

otorhinolaryngology, history, scientific school

*Teraźniejszość jest czymś, co nas wiąże.
Przyszłość tworzymy sobie w wyobraźni.
Tylko przeszłość jest rzeczywistością.*

Simone Weil

Wprowadzenie

Otorynolaryngologia (greckie *ous* – ucho, *rhinos* – nos, *larynx* – krtań, *logos* – nauka, słowo) jest stosunkowo młodym działem medycyny zajmującym się rozpoznawaniem i leczeniem chorób nosa (rynologia), gardła i krtani (laryngologia) oraz uszu (otologia, otiatria). W nurcie jej zainteresowań jest także foniatria, której domeną są zaburzenia głosu i mowy oraz audiologia, koncentrującą się poza fizjologią narządu słuchu na diagnozowaniu i rehabilitacji zaburzeń słuchu [1]. Celem artykułu jest analiza rozwoju polskich szkół naukowych otolaryngologii, począwszy od ich powstania aż po współczesność.

Początki otolaryngologii jako specjalności lekarskiej

Otolaryngologia jako odrębna specjalność lekarska wydzieliła się z chirurgii i interny pod koniec XIX w. Stało się tak z powodu szybkiego rozwoju wiedzy medycznej, której nie mógł sprostać ogólnie wykształcony doktor wszech nauk lekarskich, nawet jeśli zajmował się chirurgią.

Jednak pierwsze wzmianki o anatomii, fizjologii, a także patologii narządów i chorób można odnaleźć już w zapisach starożytnych naukowców. W Egipcie i Indiach leczono wycieki z ucha, rekonstruowano także utracone zapewne w walkach nosy, a nawet małżowiny uszne. Krtań po raz pierwszy opisał grecki filozof Arystoteles (384/3–323 p.n.e.) w „Historia Animalium” około 350 r. p.n.e. [2]. Około 300 r. p.n.e. w Aleksandrii Erasistratos z Chios (ok. 320–250 r. p.n.e.) opisał mięśnie krtani. Dzieło spłonęło prawdopodobnie wraz z całą Biblioteką Aleksandryjską, ale znane jest z cytowań. W II w. n.e. grecki lekarz Galen (130–200 r.n.e.) w „De usu partium corporis humani” opisał trzy chrząstki krtani. W XV w. Leonardo da Vinci (1452–1519) wraz z anatomem i filozofem Marcantoniem della Torre przeprowadzili sekcję zwłok, w której opisie zawarli anatomie krtani [3]. W połowie XVI w. Andreas Vesalius (1514/15–1564), anatom flamandzki, profesor Uniwersytetu w Padwie, wydał ilustrowane 300 drzeworytami dzieło „De humani corporis fabrica

libri septem”, w którym przedstawił rysunek części krtani i ich funkcje [2]. W roku 1597 włoski lekarz Battista Conronchi napisał pierwszy podręcznik dotyczący w całości chorób krtani [4]. Także w wieku XVI pojawiły się prace Bartolomeo Eustachiego (1520–1574) opisujące budowę ucha środkowego oraz Gabrielle’a Falloppiego (1523–1562) o topografii nerwów czaszkowych [5]. W 1600 r. Hieronymus Ab Acquapendente Fabritius (1533–1619), chirurg i anatom z Padwy, wydał monografię o krtani „De visione, voce, auditu” [2]. W 1709 r. włoski anatom Giovanni Battista Morgagni (1682–1771) opisał kieszonki krtaniowe i głośnię w „Adversaria Anatomica”.

Początek współczesnej otolaryngologii datuje się na rok 1821, kiedy to opublikowana została dwutomowa praca Jeana-Marca Itarda (1773–1838), lekarza zakładu dla głuchoniemych w Paryżu, o chorobach uszu „Traité des maladies de l’oreille et de l’audition” [6]. Od tej pory pojawiło się wiele prac i wynalazków, które dały początek współcześnie stosowanym narzędziom i urządzeniom z zakresu tej specjalności. W 1807 r. Philipp Bozzini (1773–1809) dokonał próby wziernikowania ucha i krtani. Pierwszy instrument do oglądania wnętrza krtani skonstruował w roku 1825 francuski fizyk Charles Cagniard de la Tours (1777–1859), a 4 lata później prototypowy model laryngoskopu wykonał Benjamin Guy Babington (1794–1866) [7]. W 1863 r. austriacki otiatra Adam Politzer (1835–1920) wykonał balon do przedmuchiwania trąbki słuchowej oraz lustro czołowe, a w 1878 r. opublikował „Podręcznik otolaryngologii” [8]. Amadeusz Bonnet (1802–1858) wykazał związek pomiędzy zapaleniami ucha środkowego i jamy nosowo-gardłowej, zaś Prosper Ménière (1799–1862) opisał zespół objawów choroby nazwanej obecnie jego imieniem. W 1855 r. w Londynie Manuel Patricio Rodriguez García (1805–1906), hiszpański nauczyciel śpiewu, do obejrzenia własnej krtani użył dwóch lusterek, a jako źródła światła wykorzystał promienie słoneczne, wykonał więc pierwszą laryngoskopię pośrednią i współcześnie nazywany jest jej ojcem [9]. W tym samym roku Anton Friedrich von Trölsch (1829–1890) zastosował do badania krtani lustro wklęsłe, skupiające światło za pomocą otworu znajdującego się w jego środku. W roku 1857 Węgier Johann Nepomuk Czermak (1828–1873) opisał badanie jamy nosowo-gardłowej [10]. Eksperymenty J. Czermaka i Ludwika Türcka (1810–1868) pozwoliły na wykonanie w roku 1861 pierwszej fotografii krtani [11]. W 1865 r.

Emil Siegel (1833–1900) wprowadził do praktyki pneumatyczny wziernik uszny [7]. Morell Mackenzie (1837–1892) skonstruował okrągłe lustro krtaniowe zastępując nim poprzednio używane kwadratowe. Pod koniec wieku XIX Gustav Killian (1860–1921) stworzył urządzenie do laryngoskopii bezpośredniej, a Alfred Kirstein (1863–1922) – laryngoskop z oświetleniem elektrycznym.

Przełomowym momentem w historii otolaryngologii było rozpoczęcie badań narządu słuchu, które zostały zapoczątkowane przez Antoniego Valsalvę (1666–1723), a kontynuowane przez Alfonsa Cortiego (1822–1888). Prototyp pierwszego audiometru skonstruował w roku 1878 Arthur Hartmann (1848–1931), a udoskonalił w roku 1947 György Békésy (1899–1985). Chirurgiczne leczenie zapalenia wyrostka sutkowatego rozpoczął Hermann Schwartze około roku 1870 [7].

W XIX wieku głównymi ośrodkami europejskiej otolaryngologii były: Wiedeń, Berlin, Halle, Paryż, Bazylea, Bordeaux, Londyn, w których kształcono specjalistów z całej Europy, w tym z Polski.

Pierwszy szpital o tym profilu założył w 1838 roku w Londynie Morell Mackenzie [12]. W 1861 r. powstała w Wiedniu pierwsza uniwersytecka katedra otolaryngologiczna [8].

Do osiągnięć otolaryngologii wieku XX należy rozwój otochirurgii. W roku 1938 Juliusz Lempert, wykonując pierwszą fenestrację, zapoczątkował burzliwy rozwój tej dziedziny mikrochirurgii [13].

Ważność otolaryngologii jako dziedziny medycyny została zauważona na forum międzynarodowym. Z zakresu otolaryngologii zostały przyznane dwie Nagrody Nobla. W 1914 r. austriacki lekarz pochodzenia węgierskiego Robert Bárány (1876–1936) otrzymał to prestiżowe wyróżnienie za badania reakcji narządu przedsionkowego pod wpływem pobudzenia kalorycznego i przyspieszeń kątowych, integracji z mózgiem oraz udziału otolitów w powstawaniu oczopląsu położeniowego [14, 15]. W 1961 r. biofizyk amerykański pochodzenia węgierskiego György Békésy uzyskał tę nagrodę za odkrycia dotyczące percepcji dźwięku sformułowane w teorii hydrodynamicznej, według której długość fali biegnącej w ślimaku zależy od właściwości błony podstawnej. Swoją teorię oparł na doświadczeniach prowadzonych na modelach i preparatach ucha [16].

Otolaryngologia polska – narodziny w czasach trudnej historii Polski

Za oficjalną datę narodzin otolaryngologii polskiej przyjmuje się rok 1879, w którym dr Przemysław Pieniążek (1850–1916) habilitował się w Wiedniu i rozpoczął pracę w Katedrze Laryngologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Początki polskiej laryngologii klinicznej są więc związane z powstaniem w 1879 r. Kliniki Rynolaryngologicznej w Krakowie, w której leczono, ale także prowadzono wykłady dla studentów [17]. W 1879 r. P. Pieniążek opracował pierwszy oryginalny polski podręcznik pt. „Laryngoskopia oraz choroby krtani i tchawicy”, za który otrzymał w 1881 r. nagrodę im. Tytusa Chałubińskiego [18]. W roku 1910 Franciszek Nowotny (1872–1924) na podstawie pracy „Migdałki jako wrota zakażenia” uzyskał *veniam legendi* i został pierwszym profesorem otologii na ziemiach polskich i tym samym stworzył podwaliny polskiej otiatrii [19].

Druga polska Katedra Laryngologii powstała na Uniwersytecie Lwowskim. Początki nauczania medycyny we Lwowie związane są z osobą dr. Jędrzeja Krupińskiego (1744–1783), absolwenta Uniwersytetu Wiedeńskiego, który w 1773 r. został powołany na stanowisko protomedyka Galicji odpowiedzialnego za zorganizowanie kształcenia chirurgów i akušerek. W 1784 r. decyzją cesarza Józefa II utworzony został Uniwersytet we Lwowie z Wydziałem Lekarskim, w którym kadre naukową stanowili wykładowcy wiedeńscy. Po pięciu latach jednak wydział zamknięto. Jego los podzieliła wkrótce cała uczelnia, która została zlikwidowana w roku 1805. Ponownie uniwersytet rozpoczął działalność w roku 1817, nie kształcono jednak wówczas lekarzy, dla których utworzono 2-letnie Studium Medyko-Chirurgiczne [7]. Do reaktywacji Wydziału Lekarskiego doszło dopiero w roku 1894 [20]. W roku 1905 Lesław Gluziński przeprowadził tu pierwsze wykłady z dziedziny laryngologii [21]. W 1908 r. na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie powstała Katedra Laryngologii, druga w Polsce po krakowskiej. Jej kierownikiem i organizatorem był profesor Antoni Jurasz senior (1847–1923) [8]. Jednak już od roku 1900 przy Klinice Chirurgicznej kierowanej przez prof. Ludwika Rydygiera działało ambulatorium otolaryngologiczne prowadzone wówczas przez dr. Teofila Zalewskiego (1872–1954), który kierował kliniką od 1919 r. do zakończenia drugiej wojny światowej.

W dniu 7 lipca 1578 r. król Stefan Batory założył w Wilnie uniwersytet na bazie powstałego siedem lat wcześniej Kolegium Jezuitów. W 1641 r.

decyzją króla Władysława IV powołana została Katedra Medycyny. 1 maja 1832 r. wskutek represji po powstaniu listopadowym ukazem cara Aleksandra II uniwersytet zamknięto, a jego medyczną część przekształcono w Akademię Medyko-Chirurgiczną i przeniesiono do Petersburga. Kolejny etap działalności uczelni rozpoczął się 28 sierpnia 1919 r., kiedy to Józef Piłsudski ustanowił Uniwersytet Stefana Batorego [22]. 31 lipca 1923 na Wydziale Lekarskim powstała Katedra Otolaryngologii. Pod kierownictwem prof. Jana Szmurły (1867–1952), wspaniałego laryngologa władającego biegle siedmioma językami, klinika działała do 21 grudnia 1939 r. [23].

Lwów i Wilno po drugiej wojnie światowej stały się kartami historii Polski minionej. Olbrzymia część dorobku pracowników polskiej nauki działających na tych obszarach uległa zniszczeniu. Wielu naukowców straciło życie. Na szczęście pozostały po nich prace naukowe i rzesze wykształconych otolaryngologów korzystających z wiedzy mistrzów. To, co udało się uratować, dało szansę na utworzenie nowych ośrodków (Wrocław, Lublin) oraz poszerzenie wiedzy w katedrach i klinikach już istniejących.

Rozwój i organizacja współczesnych szkół otolaryngologicznych w Polsce

Dalsze losy kliniki krakowskiej wiążą się z postacią prof. Jana Józefa Miodońskiego (1902–1963), który objął kierownictwo kliniki w 1934 r. Był postacią dla polskiej otolaryngologii niezwykle zasłużoną, uznawaną przez wielu za jednego z najwybitniejszych polskich otolaryngologów. Współcześnie młodemu naukowcom przyznawana jest nagroda im. prof. Jana Miodońskiego. Jego następcami byli: prof. Henryk Gans, który pełnił obowiązki kierownika w latach 1963–1966, prof. Jan Sekuła (1919–1989), który kierował kliniką w latach 1966–1989, prof. Eugeniusz Olaszewski, który był kierownikiem kliniki w latach 1990–1999). Obecnie śladami mistrzów podąża zespół Katedry i Kliniki Otolaryngologii Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum, od 1999 r. prowadzony przez prof. Jacka Składzienia [21].

W roku 1809 utworzono w Warszawie Wydział Akademicko-Lekarski, który był przyczynkiem do powstania w roku 1816 Wydziału Lekarskiego Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Po powstaniu listopadowym uczelnia została zamknięta i dopiero w roku 1857 powrócono w stolicy do kształcenia lekarzy. Powstała wówczas Akademia

Medyko-Chirurgiczna, w roku 1862 przekształcona w Wydział Lekarski Szkoły Głównej, a w roku 1869 – Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego [7]. Historia otolaryngologii warszawskiej sięga jednak początku XIX w. W 1801 r. Niemiec francuskiego pochodzenia Leopold Lafontaine (1756–1812), „konsyliarz i chiriatier Stanisława Augusta Króla Polskiego” napisał jeden z pierwszych polskich artykułów rynologicznych „O katarze”, który ukazał się w czasopiśmie medyczno-społecznym „Dziennik Zdrowia dla Wszystkich Stanów” [24]. Za datę narodzin otolaryngologii warszawskiej uważa się rok 1881, w którym otwarty został pierwszy w tym mieście Oddział Laryngologiczny w Szpitalu św. Rocha kierowany przez prof. Teodora Herynga (1847–1925) i pierwszy Oddział Otiatryczny w Szpitalu Ujazdowskim, którego ordynatorem został prof. Teodor Heiman (1848–1917) [25]. Klinika Laryngo-Otiatryczna Uniwersytetu Warszawskiego została utworzona w 1921 r. Jej pierwszym kierownikiem został prof. Feliks Erbrich (1874–1938), uczeń prof. A. Sokołowskiego. Następcą profesora w latach 1938–1939 został doc. dr hab. Dionizy Zuberbier (1900–1940), uczestnik wojny obronnej 1939 r., zamordowany w Katyniu [26]. W czasie pierwszych lat wojennych kliniką kierowali: doc. Henryk Lewenfisz i dr Jan Szymański, a od grudnia 1941 r. prof. Antoni Dobrzański (1893–1953) [27]. Profesor był jednym z pomysłodawców konspiracyjnego kształcenia lekarzy oraz pierwszym redaktorem nadal wydawanej „Otolaryngologii Polskiej” [5]. Z ośrodkiem warszawskim związany był również dr Ludwik Zamenhof, nie tylko znany na całym świecie twórca języka esperanto, ale także otolaryngolog [25]. Następcami profesora byli: prof. Henryk Lewenfisz-Wojnarowski w latach 1954–1956, prof. Jan Duklan Szymański (lata 1939–1943 i 1957–1969), prof. Irena Cichocka-Szumilin (lata 1953/54, 1956/57, 1977), prof. Zbigniew Bochenek (lata 1969–1977), prof. Grzegorz Janczewski (lata 1977–2003), prof. Antoni Krzeski (lata 2002–2003), a od 2003 r. kieruje nią prof. Kazimierz Niemczyk [28]. Od 1980 r. działa też w Warszawie II Klinika Otolaryngologii Wydziału Lekarskiego AM mieszcząca się w Szpitalu Wolskim. Organizatorem i pierwszym kierownikiem Oddziału był prof. Kazimierz Królikiewicz, a w latach 1980–1995 kliniką kierował profesor Bogusław Moszyński [29]. W 1960 r. powstała Klinika Otolaryngologii SDKKiL, założona i kierowana przez prof. Teofilę Bystrzanowską. Placówka ta została przekształcona następnie w Klinikę Otolaryngologii CMKP, którą latach 1981–2000 kierował prof. Jan

Kuś [30]. W roku 1996 został utworzony Instytut Fizjologii i Patologii Słuchu pod kierownictwem prof. Henryka Skarżyńskiego, zajmujący się, m.in. diagnostyką niedosłuchów, leczeniem chirurgicznym chorób ucha, w tym stosowaniem implantów ślimakowych i pniowych, a także leczeniem szumów usznych. W obrębie Instytutu działają kliniki: Chorób Uszu, Zaburzeń Głosu i Mowy, Rehabilitacji, Szumów Usznych, Audiologii oraz Zakład Naukowo-Wdrożeniowy Techniki Medycznej i Akustyki [21]. Prof. H. Skarżyński jest koordynatorem działającego od 2002 r. unikalnego ogólnopolskiego programu badań przesiewowych słuchu u noworodków metodą otoemisji akustycznej (OAE) w drugiej dobie życia. Program finansowany jest przez Wielką Orkiestrę Świątecznej Pomocy. Do tej pory przebadanych zostało już prawie 5 mln dzieci. W 1988 r. w Szpitalu Czerniakowskim powstała Klinika Otolaryngologii Oddziału Stomatologii AM w Warszawie. Jej kierownikiem od momentu powstania był prof. Andrzej Kukwa. Dziś kliniką kieruje prof. Antoni Krzeski. W 1971 r. powstała placówka przy ul. Litewskiej w Warszawie. Pierwszym kierownikiem był doc. Jan Danielewicz. Następnie kierowali nią prof. Ewa Kossowska (lata 1977–1993) i prof. Mieczysław Chmielik (od roku 1993 do dziś) [31]. W latach 1964–2002 działała także w stolicy Klinika Otolaryngologiczna CWSK-WAM. Kierownikami kliniki byli: w latach 1964–1990 płk prof. Henryk Czarnecki, w latach 1990–2002 płk prof. Aleksander Ligęziński [32]. W roku 2002 weszła ona w skład Wojskowego Instytutu Medycznego w Centralnym Szpitalu Klinicznym MON przy ul. Szaserów 128, a kierownikiem kliniki został prof. Dariusz Jurkiewicz. W stolicy znalazła swą siedzibę także Klinika Otolaryngologii utworzonego w 1958 r. Wojskowego Instytutu Medycyny Lotniczej. W skład instytutu wchodził Ośrodek Patofizjologii Lotniczej wraz z oddziałami klinicznymi, w tym otolaryngologicznym. W roku 1972 powstała Klinika Laryngologiczna, której pierwszym kierownikiem był doc. dr hab. Stanisław Chodynicki, a następnie w latach 1973–2000 prof. Janusza Kubiczkowa [33], a od roku 2000 dr med. Roman Stablewski. W obrębie stołecznej Akademii Muzycznej działały: Katedra Foniatrii, którą w latach 1980–2000 kierował prof. Zygmunt Pawłowski, a od roku 2000 prof. Ewa Kazanecka, oraz Katedra Foniatrii i Audiologii kierowana od 2000 r. przez prof. Henryka Skarżyńskiego [21]. Od roku 2002 jednostka nosi nazwę Katedry Audiologii i Foniatrii Uniwersytetu Muzycznego im. Fryderyka Chopina w Warszawie.

Katedra i Klinika Laryngologii i Otiatrii Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Poznańskiego powstała w 1921 r. Kierownictwo Katedry objął prof. Antoni Jurasz (1847–1923) jeden z pionierów światowej ry-nolaryngologii. Znakomity lekarz wykształcony w Greifswaldzie, Würzburgu oraz Heidelbergu. Był pierwszym Polakiem, który uzyskał tytuł profesora laryngologii Uniwersytetu w Heidelbergu (1877) [34]. Następnie kierownictwo sprawowali od 1923 r. prof. Alfred Laskiewicz, prof. Aleksander Zakrzewski w latach 1945–1979, prof. Zygmunt Szemja w latach 1979–2000 [35], a od 2000 r. prof. Witold Szyfter [36]. W 1982 r. w strukturze katedry utworzona została Klinika Foniatrii i Audiologii kierowana przez prof. Antoniego Pruszewicza. W roku 2000 powstała Katedra i Klinika Foniatrii i Audiologii, której kierownikiem do roku 2001 był prof. A. Pruszewicz, a następnie prof. Andrzej Obrębowski (do dziś). Od lat 70. działa także w Akademii Medycznej w Poznaniu Klinika Otolaryngologii Dziecięcej, której pierwszym kierownikiem w latach 1971–1977 był prof. Roman Raflński. Kolejno kliniką kierowali: prof. Andrzej Soboczyński (1977–1994) i prof. Michał Grzegorowski (od 1994 r. do dziś) [31].

Wrocławskie tradycje akademickie sięgają czasów XVIII-wiecznej Akademii Leopoldyńskiej przekształconej w 1811 r. w Uniwersytet Wrocławski. Świadectwem historii tej uczelni jest barokowy gmach zaliczany do najcenniejszych zabytków architektury europejskiej tego okresu z Auditorium Academicum – Aulą Leopoldyna [37]. W XIX i na początku XX w. był to jeden z najlepszych niemieckich uniwersytetów z wydziałem medycyny, na którym wykładali światowej sławy naukowcy: fizjolog J.E. Purkyne, chirurg J. Mikulicz-Radecki, neurolog R. Foster, psychiatra A. Alzheimer, a także laureat Nagrody Nobla w 1908 r. z dziedziny medycyny P. Ehrlich. Od początku istnienia uczelni studia ukończyło w niej wielu Polaków, m.in. Adam Asnyk, Jan Kasproicz, Wojciech Korfanty. W okresie międzywojennym w skład uniwersytetu wchodziło sześć wydziałów kształcących ponad 5 tys. studentów. Po pożodze drugiej wojny światowej już polski uniwersytet rozpoczął swą działalność w sierpniu 1945 r. [38]. Rektorem został prof. Stanisław Kulczyński, były rektor Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Utworzono wówczas sześć wydziałów, które stopniowo odłączały się, dając początek innym wyższym uczelniom: Akademii Medycznej, Politechnice, Akademii Rolniczej, Akademii Ekonomicznej [37]. W marcu 1946 r. powstała Klinika, a w czerw-

cu tego roku Katedra Otolaryngologii, której pierwszym kierownikiem został przybyły także ze Lwowa prof. Teofil Zalewski. W 1950 r. powstała Akademia Medyczna we Wrocławiu, do której wraz z całym Wydziałem Lekarskim przeniesiono Katedrę Otolaryngologii. Następnymi kierownikami byli: prof. Wiktor Jankowski (w latach 1954–1975), prof. Stanisław Iwankiewicz (w latach 1975–1991), prof. Zbigniew Ziemiński (w latach 1991–1992), prof. Helena Kustrzycka (w latach 1992–1996), prof. Lucyna Pośpiech (w latach 1996–2006), a od roku 2006 Kliniką Otolaryngologii AM we Wrocławiu kieruje prof. Tomasz Kręcicki

15 listopada 1945 r. powstała Katedra i Klinika Chorób Uszu, Nosa, Gardła i Krtani Uniwersytetu Łódzkiego. Organizatorem i pierwszym kierownikiem w latach 1945–1952 był prof. Henryk Lewenfisz-Wojnarowski. Kolejnymi kierownikami kliniki byli: prof. Aleksander Radziwiński (1952–1972), prof. Jan Łaciak (1972–1989), prof. Bożydar Latkowski (1989–2000), prof. Maciej Gryczyński (2000–2008), prof. Tomasz Durko (2006–2012), prof. Wioletta Pietruszewska (od roku 2012 do dziś). Rozwój łódzkiej akademickiej otolaryngologii doprowadził do powstania czterech ośrodków naukowo-dydaktycznych, które wywodzą się z owego wspólnego pnia. Twórcami i kadrami lekarską tych ośrodków byli pracownicy oraz wychowankowie Katedry i Kliniki Uniwersytetu Łódzkiego, a następnie Akademii Medycznej i Uniwersytetu Medycznego w Łodzi. W roku 1958 utworzone zostały Katedra i Klinika Otolaryngologii Wojoskiej Akademii Medycznej (obecnie II Klinika Otolaryngologii oraz Klinika Laryngologii i Laryngologii Onkologicznej Uniwersytetu Medycznego). Kliniką kierowali: prof. Józef Borsuk (1959–1974), prof. Bożydar Latkowski (1974–1987), prof. Piotr Zalewski (1987–2003), od 2003 r. prof. Jurek Olszewski. W roku 1970 powstała Klinika Laryngologii Dziecięcej Instytutu Pediatrii Akademii Medycznej w Łodzi (od roku 2002 Klinika Otolaryngologii, Audiologii i Foniatrii Instytutu Pediatrii Uniwersytetu Medycznego). Pierwszym kierownikiem kliniki był doc. Witold Kmita, prof. Hanna Brzezińska, a następnie prof. Danuta Gryczyńska (1986–2006). Dziś Kliniką kieruje prof. Anna Zakrzewska. W roku 1987 powstał Oddział Otiatrii Szpitala Centrum Zdrowia Matki Polki (od roku 1998 Klinika Otolaryngologii ICZMP [39]). Organizatorem i pierwszym kierownikiem kliniki był prof. Bożydar Latkowski (w latach 1987–1989), następnie prof. Andrzej Makowski (w latach 1989–2010). Obecnie kliniką kieruje prof. Wiesław Konopka.

W marcu 1945 roku rozpoczęto organizowanie Akademii Medycznej (wówczas Akademii Lekarskiej) w Gdańsku jako drugiej po Politechnice Gdańskiej uczelni w tym mieście. Początkowo w jej skład wchodziło dziesięć klinik (w tym Klinika Otolaryngologii) i siedem zakładów naukowych. Dekret Rady Ministrów z dnia 8 października 1945 r. formalnie usankcjonował istnienie Gdańskiej Akademii Lekarskiej. Powstały Wydziały Lekarski i Farmaceutyczny, a kilka lat później także Stomatologiczny. W maju 1946 r. pod kierownictwem profesora Jerzego Morzyckiego utworzono jedyny w Polsce Instytut Medycyny Morskiej i Tropikalnej [40]. Pierwszym kierownikiem Katedry i Kliniki Chorób Uszu, Nosa, Gardła i Krtani, która powstała w maju 1945 roku, został doktor wszech nauk lekarskich Leon Wasilewski [41]. Jego następcami byli: prof. Jarosław Iwaskiewicz (w latach 1948–1976), prof. Jan Ruszel (w latach 1976–1995), prof. Józef Jordan (w latach 1995–1997). Od roku 1997 kierownikiem Katedry i Kliniki Chorób Uszu, Gardła, Nosa i Krtani AMG pozostaje prof. Czesław Stankiewicz [21].

Klinika Otolaryngologii Akademii Medycznej w Białymstoku powstała w styczniu 1952 roku. Pierwszym jej kierownikiem był prof. Wiktor Hassmann, następnie prof. Stanisław Chodynicki w latach (1972–2003), dr hab. Marek Rogowski. W 1995 r. utworzona została najmłodsza jak dotychczas białostocka Klinika Otolaryngologii Dziecięcej. Jej kierownikiem od momentu powstania pozostaje prof. Elżbieta Hassmann-Poznańska [31].

Klinika Laryngologii w Bydgoszczy powstała 1 stycznia 1953 r. Początek jej historii związany był z utworzoną w tym mieście filią Instytutu Doskonalenia i Specjalizacji Kadr Lekarskich w Warszawie. Pierwszym kierownikiem kliniki był doc. Jan Duklan Szymański, W 1957 r. kierownictwo Katedry i Kliniki Studium Doskonalenia Lekarzy objął prof. Jan Małecki. W 1960 r. klinika weszła w skład nowo powstałego Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego jako II Klinika Otolaryngologii SDL, następnie Oddziału Laryngologii Szpitala Wojewódzkiego w Bydgoszczy i Kliniki Otolaryngologii Filii Nauczania Klinicznego Akademii Medycznej w Gdańsku z siedzibą w Bydgoszczy. Kierownikiem w tych latach zmian instytucjonalnych był dr hab. Zygmunt Ukleja. Następnie kliniką kierowali dr Danuta Burduk w roku 1981, prof. Stanisław Betlejewski w latach 1981–2004. W 1984 r. powstała Akademia Medyczna w Bydgoszczy, której częścią stała się Ka-

tedra i Klinika Otolaryngologii. Od 2004 r. jej kierownikiem pozostaje prof. Henryk Kaźmierczak.

Rozwój górnośląskiej otolaryngologii akademickiej związany jest ze zmianami strukturalnymi szybko rozwijającej się Śląskiej Akademii Medycznej. Obecnie na uczelni działają trzy kliniki otolaryngologiczne. W 1948 r. została powołana do życia Śląska Akademia Medyczna, w której skład weszła Klinika Laryngologiczna prowadzona w latach 1951–1974 przez prof. Tadeusza Ceypka, prof. Wacława Kuśnierczyka w latach 1974–1979, a następnie prof. Tatianę Gierek. W 1976 r. wraz z utworzeniem II Wydziału Lekarskiego Śląskiej AM powołano II Katedrę i Klinikę Laryngologii, którą do roku 1992 prowadził prof. Kazimierz Szymczyk (1922–1993). Od października 1992 r. kliniką kieruje prof. Grzegorz Namysłowski. Od 1981 r. w Katowicach-Ochojcu rozpoczęła działalność III Katedra i Klinika Laryngologii Śląskiej Akademii Medycznej. Jej organizatorem i pierwszym kierownikiem do roku 1992 był prof. Andrzej Łępkowski, następnie dr n. med. Magnus Pawełczyk (w latach 1992–2000) [42]. Od 2002 r. Oddziałem Laryngologii Górnośląskiego Centrum Medycznego Śląskiej Akademii Medycznej kieruje dr Bogdan Kolebacz.

Katedra i Klinika Otolaryngologii w Lublinie powstała w roku 1944. Dzięki dwóm pierwszym kierownikom, wychowankom Kliniki Wileńskiej, stanowiła kontynuację tamtejszej szkoły naukowej. Pierwszą jej siedzibą był szpital przy ulicy Staszica 18. W latach 1944–1949 nowo utworzoną kliniką kierował dr Józef Świtek. Jego następcą w latach 1949–1964 był prof. Benedykt Dylewski (1894–1969), jeden z twórców polskiej szkoły foniatrycznej. W latach 1965–1998 kierownikiem kliniki był prof. Bolesław Semczuk. Od roku 1998 kierownikiem Kliniki pozostaje prof. Wiesław Gołąbek (ur. 1940). Od 1970 r. działał także w Lublinie Samodzielny Oddział Laryngologii Dziecięcej, przekształcony w 1984 r. w Klinikę Otolaryngologii Dziecięcej, a w 1995 r. w Klinikę Otolaryngologii Dziecięcej, Foniatrii i Audiologii Akademii Medycznej. W latach 1970–1993 kierownikiem oddziału, a następnie kliniki była prof. Maria Pliszczyńska-Brennenstuhl (1930–1994) [43]. Od roku 1994 funkcję kierownika tej kliniki sprawuje prof. Grażyna Niedzielska.

Historia Kliniki Otolaryngologii w Szczecinie sięga 1948 r., kiedy to z Łodzi przyjechał do Pomorskiej Akademii Medycznej prof. Józef Tarniewski. W 1968 r. kierownictwo Kliniki objął prof. Erwin Mozolewski (ur. 1917). Przez wiele lat Klinika pozostawała częścią Instytutu Chorób

Nerwowych i Narządów Zmysłów [44]. W latach 1987–2001 Kliniką kierował prof. Eugeniusz Ziętek a od roku 2001 kierownikiem Katedry i Kliniki Otolaryngologii i Onkologii Laryngologicznej PAM pozostaje prof. Czesława Tarnowska.

Podsumowanie

Na przestrzeni dwóch ostatnich wieków otorynolaryngologia ukształtowała swój własny paradygmat, co znalazło odzwierciedlenie w rozwoju szkół naukowych, które mają znaczące miejsce na mapie polskiego lecznictwa, dydaktyki medycznej oraz dorobku intelektualnego. Wyształcenie się paradygmatu miało charakter procesu, który znajdował odzwierciedlenie w zmianach społecznych [45]. Podjęcie problematyki rozwoju szkół otorynolaryngologii jest niezwykle ciekawe ze względu na interdyscyplinarny charakter tych analiz. Połączenie perspektyw zaczerpniętych z nauk medycznych, nauk o zdrowiu, demografii, nauk historycznych oraz organizacji i zarządzania daje możliwość pogłębionego spojrzenia na kształtowanie się tej specjalności lekarskiej. Współcześnie otorynolaryngologia jest istotną dziedziną aktywności medycznej w Polsce, co ilustrować mogą dane Ministerstwa. Obecnie w Polsce pracuje 1775 otorynolaryngologów, co stanowi daną statystyczną na poziomie 4,95 na 100 tys. mieszkańców naszego kraju. Dalsze kierunki rozwoju otolaryngologii oparte są na solidnych podstawach naukowych, ale ich przyszłość zależy będzie od zmian w organizacji ośrodków naukowych i edukacyjnych, ale także – a może przede wszystkim – na reformach polskiego lecznictwa. Zmiany organizacji lecznictwa wiążą się z przeprowadzaniem zmian organizacyjnych w jednostkach medycznych w obszarach: strategii, struktury organizacyjnej oraz zarządzania zasobami ludzkimi [46].

Piśmiennictwo

1. Wielki Słownik Medyczny, Wyd. Lekarskie PZWL, Warszawa, 1996, 954.
2. Zaleska- Kręcicka M, Kręcicki T, Jeleń M. Historia laryngologii, [w:] Atlas chorób krtani, Wyd. Volumed, Wrocław, 1995.

3. Vasari G. Żywoty najślawniejszych malarzy, rzeźbiarzy i architektów, Wyd. PIW, Warszawa, 1980, 309.
4. Jankowski P, Horoch A, Marczewski K. O początkach otolaryngologii polskiej w 150 rocznicę urodzin Teodora Herynga i 100 rocznicę powołania pierwszego oddziału laryngologicznego w Warszawie. *Otolaryngol Pol* 2000; 54(5): 1-3.
5. Latkowski B. Lata od 1940 do 1944 (okupacja). [w:] *Zarys historii otolaryngologii polskiej 1879-1995*, B. Latkowski pod red., Wyd. Akademii Medycznej w Łodzi, Łódź, 1996, 32.
6. Szumowski W. Historia medycyny filozoficznie ujęta, [w:] *Historia medycyny*, Wyd. Sanmedia, Warszawa, 1994, 664.
7. Brzeziński T. Rozwój nauk medycznych i kształcenia lekarzy w Polsce w XIX wieku i pierwszej połowie XX wieku, [w:] *Historia medycyny*, pod red. T. Brzezińskiego, Wyd. Lekarskie PZWL, Warszawa, 2000, 451-454.
8. Janczewski G. Otolaryngologia - przeszłość i przyszłość, [w:] *Otolaryngologia u schyłku XX wieku*, pod red. G. Janczewskiego, Wyd. Via Medica, Gdańsk, 2001, 143-155.
9. Osuch - Wójcikiewicz E. Historia rozwoju diagnostyki i leczenia raka krtani i gardła dolnego, [w:] *Rak krtani i gardła dolnego*, pod red. G. Janczewskiego i E. Osuch-Wójcikiewicz, Wyd. Alfa-medica-press, Bielsko - Biała, 2002, 9-14.
10. Kierzek A. Badanie jamy nosowo - gardłowej w drugiej połowie XIX wieku, *Otolaryngol Pol* 2003; 57(1): 135-138.
11. Obrębowski A. Metody badania czynności fonacyjnej krtani w Klinice Otolaryngologicznej Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1922-1939. *Otolaryngologia* 2007; 61(5): 719-723.
12. Kierzek A. Rozwój warszawskiej myśli otolaryngologicznej w XIX wieku, Wyd. Arboretum, Wrocław, 1997, 8.

13. Lyons AS, Petricelli RJ. Ilustrowana historia medycyny, Wyd. Penta, Warszawa, 1996, 598.
14. Schott H. Kronika medycyny, Wyd. Horyzont, Warszawa, 2002, 340.
15. Latkowski B. Zarys historii europejskiej otoneurologii., [w:] Otoneurologia, pod red. G. Janczewskiego i B. Latkowskiego, Wyd. Bel Corp, Warszawa, 1998, 3-13.
16. Bekesy von G. Experiments of hearing. Wyd. Mc Graw – Hill, New York, 1960.
17. Sekuła J. Działalność naukowo – dydaktyczna Kliniki Otolaryngologicznej, Wyd. Akademii Medycznej w Krakowie, Kraków, 1979, 6.
18. Olszewski E. Rys historyczny powstania uniwersyteckiej otolaryngologii w Polsce. [w:] Otolaryngologia, pod red. B. Latkowskiego, Wyd. Lekarskie PZWL, Warszawa, 1995, 13-15.
19. Barciński J. Kraków - Klinika oraz niektóre inne dane, [w:] Zarys historii otolaryngologii polskiej 1879-1995, B. Latkowski pod red., Wyd. Akademii Medycznej w Łodzi, Łódź, 1996, 9-12.
20. Konopka S, Podgórska – Kławe Z, Dzierżanowski R. Medycyna, [w:] Historia nauki polskiej, pod red. B. Suchodolskiego, T. 4, cz. 3, Wyd. PAN, Wrocław, 1987, 406.
21. Latkowski B, Olszewski E, Szlenk Z. Dwa wieki Otolaryngologii Polskiej – kronika wydarzeń. Otolaryngol Pol 2004; 58(1): 11-14.
22. Bruzgielewicz A, Szlenk Z, Piotrowski J. Historia Kliniki Otolaryngologicznej Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, [w:] Zarys historii otolaryngologii polskiej 1879-1995, B. Latkowski pod red., Wyd. Akademii Medycznej w Łodzi, Łódź, 1996, 516.
23. Latkowski B. Niedokończony fragment historii polskiej otolaryngologii, [w:] Rehabilitacja w otologii, Poznań, 1999, 17.

24. Lafontaine L. O katarze, Dziennik Zdrowia dla Wszystkich Stanów, Warszawa, 1801, T. 1, nr 5, 151-166.
25. Kierzek A. Problem specjalizacji w otolaryngologii w końcu XIX i na początku XX wieku – udział lekarzy warszawskich. *Otolaryngol Pol* 2003; 57(6): 929-931.
26. Szlenk Z, Janczewski G. Klinika I Wydziału i podstawowe dane z regionu, [w:] *Zarys historii otolaryngologii polskiej 1879-1995*, pod red. B. Latkowskiego, Wyd. Akademii Medycznej w Łodzi, Łódź, 1996, 113.
27. Żelazińska – Bluemke M. W Klinice Laryngo – Otiatrycznej w Warszawie 1939 – 1945. *Mag Otolaryngol* 2004; 6: 6-7.
28. Kierzek A. Ćwierćwiecze Sekcji Historycznej Polskiego Towarzystwa Otolaryngologów – Chirurgów Głowy i Szyi. *Pol Prz Otolaryngol* 2012; 1(2): 161-165.
29. Kto jest kim w polskiej medycynie. Informator biograficzny, Wyd. Interpress, Warszawa, 1987, 452.
30. Kuś, J, Osmólski A. Warszawa- Klinika CMKP, [w:] *Zarys historii otolaryngologii polskiej 1879-1995*, pod red. B. Latkowskiego, Wyd. Akademii Medycznej w Łodzi, Łódź, 1996, 123-125.
31. Gryczyńska D. Laryngologia dziecięca. [w:] *Zarys historii otolaryngologii polskiej 1879 - 1996*, [w:] *Zarys historii otolaryngologii polskiej 1879-1995*, B. Latkowski pod red., Wyd. Akademii Medycznej w Łodzi, Łódź, 1996, 133-134.
32. Ligęziński A, Wąsał W. Klinika Otolaryngologii CKP WAM, [w:] *Zarys historii otolaryngologii polskiej 1879-1995*, pod red. B. Latkowskiego, Wyd. Akademii Medycznej w Łodzi, Łódź, 1996, 151-153.
33. Kubiczkowa J. Klinika Otolaryngologii Wojskowego Instytutu Medycyny Lotniczej, [w:] *Zarys historii otolaryngologii polskiej 1879-1995*, B. Latkowski pod red., Wyd. Akademii Medycznej w Łodzi, Łódź, 1996, 155-158.

34. Nowa Encyklopedia Powszechna PWN. Tom 4, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2004, 194.
35. Szymeja Z. Jubileusz 80 – lecia naszego fachowego czasopisma – Polski Przegląd Otolaryngologiczny (1924 – 1939) – Otolaryngologia Polska 1924 – 2004. *Otolaryngol Pol* 2004; 58(1): 7-9.
36. Zabłocki S. Słownik Polskich Lekarzy Otolaryngologów XIX i XX wieku, Wyd. Komograf Warszawa, 2012, 25.
37. Sobota B. Uniwersytet Wrocławski, Wyd. Leopoldinum, Wrocław, 2003, 7.
38. Czerwiński J. Wrocław. Wyd. Kartograficzne EKO-GRAF, Wrocław, 2002, 118-119.
39. Dz. U. R.P. z dnia 2. 09.1997 roku nr 107, poz. 694.
40. Pelczar M. Nauka i kultura w Gdańsku, [w:] Gdańsk - jego dzieje i kultura, Wyd. Arkady, Warszawa, 1969, 596.
41. Jordan J, Oździński WC. Stankiewicz, Klinika Otolaryngologii w 50 – leciu Akademii Medycznej w Gdańsku. *Otolaryngol Pol* 1995; 49(6): 606-613.
42. Kolebacz B. Wspomnienie pośmiertne o dr n. med. M. Pawełczyku. *Otolaryngol Pol* 2003; 57(3): 467.
43. Chmielik M. Historia opieki nad dzieckiem chorym laryngologicznie, [w:] *Otolaryngologia dziecięca*, Wyd. Alfa Medica Press, Warszawa, 2007, 9-15.
44. Krzeski A. Świerczyński Z., Leczenie chirurgiczne zatok przynosowych w stanach zapalnych i łagodnych zmianach nowotworowych, [w:] *Choroby nosa i zatok przynosowych*, pod red. A. Krzeskiego, G. Janczewskiego, Wyd. Medyczne Urban & Partner, Wrocław, 2003, 264.

45. Sułkowski Ł. Kulturowe uwarunkowania zmian organizacyjnych – cztery paradygmaty, Research Papers of the Wrocław University of Economics/Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2013, 277.

46. Sułkowska J, Sułkowski Ł. Modele zarządzania zasobami ludzkimi w organizacjach medycznych. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu 226 Kształtowanie wartości ZOZ nowym wyzwaniem menedżerów, 2011, 53-60.

Adres do korespondencji / Address for correspondence

dr n. med. Joanna Sułkowska
Instytut Nauk o Zdrowiu,
Społeczna Akademia Nauk w Łodzi
ul. Gdańska 121, 90 – 519 Łódź
email: jsulkowska15@wp.pl